

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

65.

RAKAMAZ,

a népek országútjának átkelőhelye, sokat szenvedett a történelem során. A honfoglalás utáni élete Szabolcs várának vonzásában csordogált, csak alárendeltségében különbözött tőle. Hanem Mohács után, a kettős királyság idején, Ferdinánd kivetette Jánost a budai várból, aki hadaival Tokaj felé vonult, s a húszezer emberes sereg elől átkelve a Tiszán, Rakamazon sáncolt. Ferdinánd tönkrevverte János seregeit, Rakamazon áthágva elfoglalta Erdélyig a sávjába tartozó országrészeket. Két év sem telik el, János, lengyel segítséggel visszanyomja Ferdinándot, Rakamazt is birtokába veszi. Öt év sem telik el, 1553-ban Ferdinánd a törökkel szövetségbe, kiüzi innét János seregeit.

Eddig Rakamaz Szabolcs megyével együtt Magyarország legmagyarabb vidékei közé tartozott, amit a következő rakamazi lakosok nevei is bizonyítanak: Dobos, Farkas, Fekete, Forgács, Gál, Gergely, Király, Kiss, Kun, Molnár, Nagy, Pap, Pataki, Sándor, Sipos Tálás, Tóth, Veres, Vida, Víg, stb. Ekkor még Nyíregyháza után Rakamaz a legnépesebb település. Lélekszáma 465 fő. Az 1556-os dézsmajegyzék is szorgalomról, gazdag termésről beszél.

1564-ben János újabb török segítséggel kiveri a császáriakat a területről. Egy év múlva már Miksa vezeti megtorló csapatait Tokaj visszafoglalására. Rakamazt nem hagyhatja érintetlenül. A következő évben János kapja meg ismét Szulejmán segítségét, és a krími tatárokkal új hadjáratot indít Miksa ellen. A sikertelen tokaji ostrom után a kán halála miatt hazainduló tatárok a falut teljesen elnéptelenítik. A megyei adóösszeírók a föld tulajdonosait a szomszédos községekben találták meg, akik lopva jártak a hadvonulások, csaták, sanyargatások között földjeik megművelésére, a termés betakarítására. Éjszaka szántottak, vetettek. Hason kúszva arattak.

Hat év múlva, 1572-ben a török a megye nagy részét uralma alá hajtja. Rakamaz ugyan csak adózási szempontból az övé, de ezzel kétfelé is fizetnek, mert a kamara sem mondott le rakamazi jövedelméről. Húsz év után Báthori Zsigmond, szakítva a török barátsággal, nyíltan Rudolphhoz szegődik, mire azok tízezer sereggel ülték meg a tájékot. Ellene Miksa főherceg sokezeres haddal indult. Rakamazon sáncolta el magát. A közel két évtizedes újra sarjadás elpusztult. 1660-ban a megyei összeírás Rakamazt ismét néptelennek találja. Senki sem lakja a hadviselő idegen katonákon kívül. Pedig az előző összeíráskor még 43 dézsmafizetőt találtak itt.

Rakamazon Belgioso parancsnokolt, aki zsold helyett szabad rablást engedélyezett csapatainak, ami ellen 1606-ban Bocskai lépett föl. A viszálynak a bécsi béke vetett véget, ami több mint 20 évig tartott. De igazi nyugalmat

nem letek az itt lakók, mert Esterházyt provokáló uralmáért Rákóczi György támadja, s ötórás ütközetben veri ki Rakamazról. 1645-ben I. Rákóczi György a svédekkel való szövetségben Sárospatak ellen indul, Rakamazon telet. A két Rákóczi impériuma alatti években levegőhöz jutott ugyan a lakosság, de a kétkulacos politikán felbőszült török rászáguldott újra a fölső házra, ami ellen a bécsi kormány tízezres sereget küldött, ám azok a Tisza mögé húzódva nem a támadást szorgalmazták, hanem a lakosság sarcolásán teleltek.

Az elégedetlen lakosok könnyen Thököly kurucjai közé álltak. Felső-Magyarország a felkelők kezére került, s a Kara Musztafával kötött szerződés révén az egész ország Thököly pártjára állt. Hanem a török elvesztette végzetes csatáját Bécs ellen, megingott a birodalom. Azok visszavonultukban a magyarokon álltak bosszút. Erőszakos katonafogdosás, adóztatás következett, ami ellen Nagy-Bercsényi Miklós, ungvári földbirtokos toborzott seregeket 1701-ben. Egy farsangi bálról küldte szét fölhívását. Rákóczi Ferenc is a körében tartózkodott, amiért a bécsi kormány elfogatta. Kalandos utakon szabadult. A fölkelés zászlóját 1711-ig lobogtatta. Elvitte magával a megmaradt rakamaziakat. 1704-től ismét teljesen üres a falu.

1553-tól tízszer változott a katonai hatalom a tájékon. Százezernyi katona csizmája hágja, tapossa, éli, csigázza. A Rákóczi-szabadságharc után kiürülnek a föld alatti sáncvermek, a városnyi dekungok. A szél csikorgatja nyitva maradt ajtóit. Az elhivatnyult földvermekben a békák vernek tanyát, éhkutyák kóborolják a vidéket, elgazdátlanult vadmacskák bogarásznak. Ezt akarata a háború! A rohamosan elterjedt kolerajárvány a Maros mentéről átcsapott Felső-Magyarországra, de Rakamazon 1711-ben ez a halál már nem talált előre. Amikor megkötötték a szatmári békét, a 12 ezer, fegyverét letévéó kuruc között lehetett 3 rakamazi, aki tudomásul vette a „világ végeztét”. Ez a három azért hazaóvakodott, napokig a szomszéd községekből lesett szülőfaluja felé, hátha valami hír jön. De csak a szelek hordták szemükbe a házhamvak pörnyéjét. Nem tudták a sorsukat, azt sem, hogy éppen ekkor hunyta be szemét I. József király, s hogy utóda, III. Károly már kiküldte vizitátorait az ország állapotának földerítésére. Az idegen falvakban bujkáló rakamazi hármak látták is a francia fővegben lovagló akárcikket méricskélgni, de hát nem tudták, mire jó azoknak a nézelődése. A faluban egy ház nem állt a lábán. A dögökkel telt árkokban lakni iszonyodtak, maguk nem tehettek rendet, loppal mentek újfent emberhámban szántani, éjszaka jártak a termésért, s maguk sem hitték, hogy valaha is utcákra sorakoznak majd benne a házak. De a látottak után tizenhét-szer is arattak Tímárról átjárkálva, amíg 1728-ban egy napon hírül vették, hogy idegen országbéli telepések érkeztek a faluba. Tizenhat lovaskocsin 8 család, egy katolikus pap vezetésével. Évekkel korábbi erőfeszítések első jelei.

III. Károly politikai uralma az utrechti békével megerősödött. Osztrák kézre kerültek a Németalföld (mai Belgium) mainzi, pfalzi, trieri fejedelemségei, amelyek szenvedtek ugyan a háborúktól, de a népirtás nem volt olyan mérvű, mint Magyarországon. Ezért Károly hatszáz német családnak út- és menlevelet, vám- és harmincadmentességet adott, hogy a temesi bánóságba települjenek. Ezzel egyidejűleg a választófejedelmeket is felszólította, hogy ne akadályozzák a kitelepülőket. A telepések nem könnyen hagyták el szülőföldjeiket. Az udvari kamara Falck János ügynököt bízta meg a kiköltözők verbuválásával. A megbízási szerződés értelmében Falck kötelezte magát, hogy a tokaji uradalomhoz tartozó Rakamaz községbe 150 telepest toboroz a birodalomból. Az ügynök kötelezte magát, hogy szőlőműveléshez és iparhoz értő-

ket mozgósít. A szülőföldjüket nehezen elhagyó telepésekre Falck a várható vagyon csábosságával hatott.

A kamarai páténs értelmében minden telepésnek jut 600 öles házhely, hús hold szántóföld, 6 hold kaszáló rét, és szabad legelő. Az épületfát a sóhivatal mérsékelt áron adja. Erdősésre a beregi erdőben jussolnak területet. Az ügynök a dunai szállítás fejében családonként fizette a költséget, Budától a tokaji kamara a többit. Kikötések velük szemben: a telepések csakis katolikus, császári alattvalók lehetnek, és semmiféle földesúr szolgálatába nem léphetnek.

Minden telepés köteles elhozni a gazdasági, műhelybéli felszerelését. A paraszt 4 ökröt vagy 6 lovat, és 300 forint készpénzt családfőként. Az iparosoknak igavonókról nem kellett gondoskodniuk, viszont nem igényelhettek földet, és a házhelyen kívül semmiféle földtulajdonnal a továbbiakban sem rendelkezhettek. Az áttelepült iparúzők között volt asztalos, ács, kovács, bog-nár, borbély és kőpölyöző, falrakó és kőműves, szítás, suszter, trombitakészítő, takács, zszindelyvágó, mészáros. A telepések hat évig adómentesek. El-ső évben tizedre sem kötelezettek.

A toborzás az első Temesbe indított harminc család átköltözése után meg-állt. A családoknak mindenüket el kellett adniuk, hogy a szerződésnek meg-feleljenek. Ezután a bádeni, birckenfelsi, zweibrückeni hercegekhez külön császári parancsot kellett meneszteni, hogy a kivándorlóktól semmiféle meg-váltást ne követeljenek, mivel azok Magyarországon is őfelsége alattvalói ma-radnak!

Rakamazra 1728-ban 8, 1729-ben 30, 1730-ban 6, 1731-ben 8, 1732-ben 30, 1733-ban 20 család települt. Ez idők során 11 kárpátaljai család is ideköltö-zött. A számszerű adatok ellentmondásosak. Egyik tanulmányíró szerint 5 év alatt 72 családfő érkezett 82 gyermekével, mások szerint 102, megfelelő szá-mú családtaggal. Ulmban gyülekeztek a kivándorlók. Balsára érkeznek Zin-zendorf kamaragróf uradalmába, ahonnét átjárnak fából, földből készülő há-zaik fölépítésére. Máig élő legendáik szerint a falu neve onnét ered, hogy a keresztülutazók kérdezték a szorgalmasan dolgozó telepéseket, mire végzik, mire azok így válaszoltak:

— Rakom haz! — Ebből következett Rakamaz.

Hanem a tudósok egyike azt lelkezi, Rakamaz török személynévből ered, mint Szatymaz, Balmaz, jelentéstartalmát illetően Szatymaz a szatóccsal ro-kon, kereskedőt jelent; Balmaz kuntörök óvónév, ami azt mondja, nem lé-tező; míg Rakamaz átkelő, átjuttató (hely) lenne.

A betelepülés első ötven esztendejéről II. József fölmérése ad számot. Az első népszámlálás (1784—1787) szerint: „Rakamazon 228 ház, 305 család, 670 férfi és 680 nő lakik, összesen 1350 fő. A férfiakat mint katonai alanyokat már részletesen összeírták: pap 1, nemes 3, polgár 3, tisztviselő 1, paraszt 150, polgár és paraszt örököse 108, zsellér 150, egyéb 22, szabadságos katona 3, sar-jadé 1—12 éves 159, 13—17 éves 68 fő. Távollevő —20 id. +41 fő, tényleges lakos 1371 fő.”

Életvitelükre, életmódjukra egy, az Úriszékhez címzett hagyatéki okmá-nyuk is fényt derít:

Mi, alább meg írtak adjuk tudtára mindenek, ahogy illik és igaz lelkiis-meretünkkel is valjuk hogy Istenben boldogult Schid Antal özvegyének va-gyona ez:

- 1 Tahó szekér
- 2 tehén

1 eke

zsákok annyi volt mint más szegény gazdának
cserép edény mint más szegény gazdának szokott lenni

4 hizott sertés

zsirozó mint más szegény gazdának szokott lenni
egész vetett ágy mint más becsületes gazdának szokott lenni
fejszék vas villák mint más gazdának

1 ház 115 for.-ért

1 asztal, 300 csomó dohány

7 esztendő sülők

Termett az egy szántóföldgyében ezideig 200 köből zab, és anyi buzája, gabonája. Befizetett 34 for. taxát (állami adó) és 24 for. porciót (hadiadót). Van továbbá Tokajban egy szőlőföldje, amit a lánya örököl, és kifizette a fiúnak járó apai jussot, 80 forintokat. Kifizette a Kék Jánosnak fönnmaradt adósságát.

Melyet is saját kezünk kereszt vonalával megerrősítettünk.
Sig Rakamaz, 11 X 1790.

Schnekszer Fridrich
keze + vonása
Schmid Ferenc
keze + vonása
Schuller Péter
keze + vonása
Schmid Fülöp
keze + vonása”

Fényes Elek 1839-es kiadású statisztikája szerint a falunak 2157 lakosa van, ebből közel kétezer a német ajkú. Ám már az 1828-ban zajlott kanonoki vizsgálat megállapítása szerint Rakamazon minden telepese beszél magyarul. Amiből következik, hogy nagyon is megértette a reformidőszak hites embereinek érték fogalmazott gondolatait. Ha nem szöveg szerint, de lényegében nagyon is tudta a rakamazi, hogy az urbáriumot ugyan eltörölte a császár, a jobbágy szó használatát is megtiltotta, a szolgálmányok mindegyikével együtt, de megmaradtak a jobbágyi viszonyok. Az uralkodó halálával könnyen visszafordultak a régi rendszer szerinti jobbágyterhek, adók, robotok. Az 1847 novemberében összehívott országgyűlés napirendjén újra szerepel az örökváltság kérdése, a közteherviselés bevezetésének szükségessége, az urbárium eltörlése. A Dózsa-lázadás óta zajló nagy pör a bécsi forradalom, a magyar március 15-i események hatása alatt a király kezén, szentesítésén is átesik. Ám egyidejűleg készülnek az osztrák seregek Magyarország ellen. Kossuthnak, mint a honvédelmi bizottmány elnökének a fölhívása Rakamazon is kihirdetődött:

„Ti robotoztatok, dézsmát adtatok, úriszéknek voltatok alávetve, ki voltatok zárva a polgári szabadság minden malasztáiból: a föld, melyet véres verekkel műveltetek, nem nektek jövedelmezett: szolgák voltatok, mint szolga volt a föld, melyet műveltetek. Védelmezd hát magad, szegény, elárult magyar nép! Védelmezd magad, ten tűzhelyedet, gyermekeidet, feleségedet, elszántan rettenthetetlenül: mint ahogy védelmeznéd magadat, midőn útonálló rablók támadnak meg!”

De hát mit tehetett a rakamazi 120 éve itt élő német telepes, amikor a saját atyja fia indulnak Slick tábornok vezényletével új szülőföldje ellen. Ha éljenzi őket, az ittenieket csökélyíti. Rakamaz a tűzvonallal közepebe kerül, amikor Klapka seregei fölveszik a harcot az osztrákok ellen. Az eseményt rakamazi győzelem névvel illeti a történetírás. A hónapokig tartó katonajárást nehezebben viselték, mint a magyar ajkú szomszédos községek. Nekik bujkálniuk kellett a magyarok erői előtt éppúgy, mint az osztrákok előtt. Azok is pirongatták őket, a mieink is.

Az elbukott szabadságharc utáni hetedik esztendőben áthaladt Rakamazon az első vonat, s a falu a híres dohánytermelő táj beváltóhelyéül működött, kicsi híján a Szerencsre épített cukorgyárat is ők jussolhatták volna, ha a falusi kupaktanács sebesebben dönt a telek kijelölésében. 1862-ben maguktól szüntették meg iskolájukban a német nyelvű tanítást. Hatvan-, nyolcvanévesen még élhettek azok a polgárok, akiknek eleven emlékezetében remegett a falujuk dülő háború rémképe, amikor Ferenc József „mindent megfontolva és meggondolva” elindítja az új világegést. Ennek következtében idegen országok frontjain marad 117 rakamazi ember, amivel nem fejeződik be a falu szenvedése, hiszen a bukott háborút követő proletárhatalom győzelmes védekező hadjáratának egyik súlypontja a tiszai frontra támaszkodik. Rakamaz a tűzvonalba kerül. Lakóinak száma 3273 fő.

Negyedszázados nehéz idők jelentik a békét. Gazdasági válság, üldözöttség a juss. Vásárra dolgozó suszterájok jelentik az ipart, a jó kőművesmesterek a kirazjó építőipart. Krumplitermesztés a világhírnevet, és a végtelen szorgalom. Apjától, anyjától a mai gyerek is tudja a második világháború szomorú történetét, amelyben elhurcoltak 200 zsidó lakost, elveszejtettek 149 katonaköteles férfit. Volksbundista propagandáért a falu közössége kivetett magából néhány családot.

Ezzel köszöntött be a régen várt új világ. Közös történelmünk utóbbi 40 éve itt létüknek csak egyötödét jelenti. Azóta nagyokat lépdelték velünk. A főlzabradulás utáni csúdas éveit sem nézték leejtett kézzel. A bombázás, a háború romjaiból kiborotválkoztak. A két háború közötti idők politikai csizmadiáinak népes suszterájaiban olyan termelési tapasztalatok gyűltek össze, hogy amikor vállat vállhoz téve újra indultak a RACITA szövetkezetben, a 80-as évek elején, elérték az egymillió páras termelési nagyságot. Lábbelijeik eljutnak Amerikába, Ausztráliába, Belgiumba, Csehszlovákiába, Lengyelországba, NDK-ba, NSZK-ba, Franciaországba, Szovjetunióba. Másik, sok embert foglalkoztató üzemük a RAFAFÉM szövetkezet. Gyárt kétágú létrákat, konténerházakat. Nigériának konténer egyetemet, konténer vasipari műhelycsarnokot. De ők készítették Kambodzsanak az első városi iskola konténer épületét és teljes berendezését. Teremtő erejüket az ipar nem köti le. A Győzelem tsz sok ezer hektáros területéből a 70-es évek elején már 2400 hektárt vettek öntözéses művelés alá. Kukoricát, búzát, zöldséget, gyümölcsöt, kaszálót locsolnak a Tisza vizével, eredményeiket 30—35 százalékkal megmagasíthatják általa.

Erőfeszítéseik sikeres eredményéért 1982-ben az ÉMI és a TOT alapította Termelési Nagydíjat vehették birtokukba, amelyet az országban csak öt hasonló termelőszövetkezet mondhat magáénak. Almájuk, krumplijuk modern hűtőházakban raktározódik, jobb piaci áralakulások kivására. Megújított könyvtárépületükben Szloboda Anna gondjai között gyakoriak a képzőművészeti kiállítások. Szép házaik szobafalai szép képek után kiáltoznak.